

היה

היה או לא היה? מה היה השיהוי שהיה בין מוזיאון לבין גיליון? מהו, אם בכלל, המוצג המגיח מזירה המתוארת כ- "שטופת אור... שאין בה אף נקודת תצפית ויש בה אין ספור נקודות תצפית בבת אחת". הסיפור של מוזיאון רמת-גן בניהולה של אריאלה אזולאי מעניין, אולי, כתאווה שלא מומשה. המאויים שכמעט... אך... לא מוגשמים, מערערים את תמונת "החוש המעשי של התמצאות במרחב הציבורי ושל דרכי ואופני הפעולה בו". התפוגגות המוזיאון שכמעט היה, כמו, להבדיל, התפוגגות ממשלת העבודה, משבשים לרגע חושים ותצפיות ומכתיבים הכרה באותות אחרים.

מינויה של אריאלה אזולאי לתפקיד מנהלת מוזיאון רמת-גן לווה בתמיכה ממסדית ובתמיכה רחבה בקרב מה שמכונה, קהילת האמנות. פעילותה בגלריה בוגרשוב יצרה תקווה לסוג אחר של עבודת מוזיאון. בתחומים של שינוי דפוס תהליכי האוצרות, הגדרה ביקורתית של תכנים ושל ייצוג, המקום החברתי של פעילות תרבותית, והמשמעות הנרקמת של הדמיה חזותית ממוחשבת ומתוקשרת, חשתי קירבת דרך וסקרנות לקראת פתיחתו מחדש של המוזיאון. למרות העבר הרעוע של ניהול המוזיאון נתפס המינוי כבטוח והמהלכים לקראת פתיחת המוזיאון נראו כבטוחים.

בשלב זה של קביעת כיוון הכתיבה אסתמך על דבריו של צבי אפרת המציין את הפיכת המוזיאון ל-"עקבה של פרויקט". אין בפרסומן של תוכניות המוזיאון, כותב אפרת, "פיצוי או נחמה על אובדן הבניין. שיח אינו ממלא מקום חסר אלא רק ממסגר אותו. הדמיה קונקרטיית לא מזכירה ולא מסבירה נוכחות מדומיינת". הגיליון האדום ישמש אותי כמוצג, כמקור לחיפוש אחר גורמים להפסקת הפרויקט ו-"הנסיבות האלימות שהביאו לכך". משמעותי יותר, לדעתי, לנסות להבין את אשר היה מלעסוק בביקורת מוזיאון שלא היה. לאחר פיטוריה של אריאלה אזולאי הצטרפתי לעצומת מחאה ותמיכה בהמשך עבודתה. הדברים שיובאו בהמשך אינם מבטאים חזרה מחתימה על העצומה ולא נועדו להסיר מעיריית רמת-גן אחריות להפסקת הפרויקט.

גיליון המוזיאון שלא היה מבטא סדרה של ליקויים בסיסיים בקריאת מהלכי הפוליטיקה והחברה בישראל. הגיליון מעיד על נתק מהמשמעות והאחריות האישיים

הקשורים בעבודה ציבורית. עיקר הכתיבה של אריאלה אזולאי מוקדשת לפענוח יסודות חברתיים המניעים את מה שמכונה "המרחב הציבורי". יכולת עיונית לאבחן משמעות ומהלכים של ייצוגים חברתיים ותרבותיים מחזקת לכאורה את כושר התפקוד הציבורי. אולם, העמדה המוצגת בגיליון האדום מסכלת מראש את האפשרות לפעולה ציבורית מעשית. עמדת המתבונן בגיליון נעדרת ספק וביקורת עצמית. המתבוננת\אוצרת ניצבת בנקודת תגובה והוראה המוציאה את עצמה מהכלל. המבנה האנושי, המריונטי, אותו מפענחת האוצרת מוגש ברצינות תהומית, ללא אירוניה המעידה על הכרה בחוטים המרקידים גם אותה בריקוד החיים. הריחוק והנתק של עמדת הצופה, כולאים את המראה הנשקף לעיני האוצרת בחדר מראות המשכפל ומעצים את עצמו. החזרה הדידקטית והמגויסת של ה-"שיעורים באזרחות" והטכסטים האחרים בגיליון על, "הכשירויות האזרחיות של היחיד" מעידים בתוכן, בשפה ובצורה על המראות הסוגרות על האוצרת. יותר מדי דברים בגיליון לובשים את דמות מה שהאוצרת מדמה כמציאות. להט הפענוח המוחלט שולל למעשה את אפשרות הפעולה הציבורית של האוצרת. גם הידיעה והראיה המושלמים ביותר סבוכים בסבך הקיום וכפופים למערכות של תן וקח. הניסיון להריץ חלום של תרבות אחרת, עכשווית וניסיונית, בחסות עיריית רמת-גן נראה כתלוש מהמציאות.

הפגמים בכושר הקריאה של המשא ומתן הציבורי שמגלה הגיליון האדום מעניינים לאור המצב הכללי הכושל של האמנות העכשווית במוזיאונים בישראל, ולאור המעמד הציבורי הירוד של תחום האמנות החזותית בשוק התמיכה בתרבות. כושר הקריאה, ההסתגלות והפעולה הציבוריים המוצגים בגיליון מעיד על עיוורון וחוסר ניסיון. התעלמות ממצב מקומי מורכב של הרשויות האזרחיות גוררת סגירות, התנשאות, וצדקנות. עקב אכילס של פעולת האוצרת מתמקד ביכולת המוגבלת לקיים משא ומתן ולהעריך נכון את האפשרות להגשים את מטרותיה. ההנחה שעל הרשות הציבורית להעניק חופש אמנותי מוחלט לפעילות אמנותית ביקורתית וניסיונית אינה עומדת במבחן המציאות. כל פעולה הכרוכה במימון ציבורי כפופה לדיון פוליטי ולמאבק על חלוקת משאבים. עוצמת ידיעותיה של האוצרת אמורה להנחות אותה בהבנת הנתיבים, האפשרויות והמגבלות להרצת תוכניותיה.

הניסיון ל-"רדיקליזציה" של מוזיאון רמת-גן הגיע לסיום "אלים" בגלל הסתירה העקרונית בכלל, והישראלית בפרט, בין אמנות ניסיונית וחלל ציבורי. הגיליון של אריאלה אזולאי מדחיק את עובדת המחיר האישי שיש לשלם עבור פעילות ניסיונית וביקורתית. העירוב של רדיקליות ותמיכה ציבורית חוזר על טעות עקרונית לפיה

מסוגלת המערכת הציבורית לתמוך ברעיונות חדשניים. למרות העדויות החוזרות ונשנות לכישלון הנחת יסוד זו לא משתחררים בישראל מהתלות בשלטון. יתר על כן, דרכה של אריאלה אזולאי למוזיאון התאפשרה בנסיבות שלטוניות. למרות המודעות, כפי שכותב עדי אופיר לכך ש- "מן הצד האחד צבי בר, ראש העיר- צירוף של ליכוד, משמר הגבול, סחבקות ישראלית ועסקנות עירונית. מן הצד השני אריאלה אזולאי, מנהלת גלריה בוגרשוב - אמנות ביקורתית ופוליטית, מוקד של תרבות אלטרנטיבית, המקום הממוסד של האנטי ממסד, אוצרת עם תגובות מיידיות למצבים פוליטיים ותרבותיים, שאינה משאירה אף פעם ספק באיזה צד של המתרס היא עומדת" לא עצרה, ואפילו לא האטה הרכבת באדום. נושאים מורכבים של שיתוף פעולה עם השלטון לעומת פעילות אלטרנטיבית ומשמעותם ראויים לדיון בקהילת האמנות. אולם, הדיון חסר סיכוי מפני שברוב המקרים בפאתי ראייה חדשנית מציצה קריירה שגרתית.

טשטוש הגבול בין "תרבות אלטרנטיבית" לשלטון מנתב דפוסי התנהגות ומכתיב צדקנות וקוצר ראות. עמדת ההוראה אליה נדחקת האוצרת מחייבת אותה לקודים של הדרכה. התנהגות זו חוזרת על דפוס מקובל הראוי לבחינה מחדש. אלטרנטיבה על פי הגישה המגויסת של האמנות החזותית בישראל הנה יותר הנחלה של תיאוריות מערביות מעודכנות. אלה מועברות אל הצופה במסגרת קורס שנועד להציב את החברה בישראל בשורה אחת עם המדינות המתקדמות. הנחלת הקדמה פרובינציאלית במהותה. מצד אחד היא מתמצתת ועורכת אידיאליזציה של תהליכים מורכבים. מצד שני היא מורה אותם לסביבה חדשה. עקב כך עטויה העדכנות ארשת של חיוניות אך מרוחקת מהתפקיד העצמאי של אמנות ביקורתית. היריעה במסגרת תגובה זו קצרה מכדי לפרט את כלל ההשפעה שיש לשליחות זו על השפה, המבנה והצורה של "התרבות האלטרנטיבית" ועל שיתוף הפעולה המובנה עם תפיסת המרחב של השכבה השלטת בישראל. המסקנה הטבעית העולה משיעורי האזרחות של אריאלה אזולאי מבטלת את המוזיאון. ההזדמנות הממסדית שנתנה לה משתמשת במוזיאון כאתר תגובה "לתמורות בארגון המרחב והמבט ולשינויים בכלכלת החליפין של דימויים ואובייקטים..." המעשה הנדרש, ביטול המוזיאון, מומר באתר תגובה. המעורבות מוחלפת בהתבוננות. הזיוף הבסיסי מביא לגיוס ולהטפה, ומוביל לתוצר "המשמש בית ספר לאזרחות...המלמד את המתאזרח להיות חלק ממערכת של שליטה שמפקחת על הנראה, משייפת את הדיבור ומגבילה את טווח ההתערבות." הדחקת הסתירה הפנימית בין הרעיון של קץ המוזיאון לבין זירת

פעולה מוזיאלית ממסדית ופוליטית, מובילה להקצנה הכובלת את האוצרת באזיקים מהם היא מבקשת להשתחרר.

מה שהיה, ראוי לתגובה לא רק מפני שקרה, אלא בגלל חוסר הרצון לראות את אשר קרה. כאשר מדובר בביקורת עצמית נשחקת לפתע יכולת פענוח המרחב הציבורי של הגיליון והופכת למעין קריאה בעננים. "פתאום, יום אחד באמצע הקיץ" מסביר עדי אופיר " מגיע טלפון מלב הממסד, ומציע לרלי, בלי מכרז, בלי משא ומתן את מוזיאון רמת-גן.... איך זה קורה?...קוניונקטורה של רגע חולף...אחרי תשעה חודשים, כשחלום התרבות האחרת של רלי מתחיל לגלות סימני מוחשיות...חולף זמנה של הקוניונקטורה. אין לזה שום קשר להישגים או לכישלונות של האוצרת." לא רק שהתיאור של אופיר מתעלם מהקשר בין גלריה בוגרשוב, תנועת מר"צ ושולמית אלוני בתפקיד שרת המדע והאמנויות בממשלת העבודה, הוא נכשל בהיוליות ובפשטנות של תפיסת האחריות, לטוב ולרע, בחברה בישראל. החומרה בה מתאר אופיר את ההתפתחויות החברתיות בארץ מחזקת את התמיהה משיתוף הפעולה שיצרה האוצרת עם הממסד. גם בתיאור המבנה החברתי מנתק אופיר את הצד היקר לו מכל אחריות. "החזרה לנתיב הלאומני-פשיסטי" טוען אופיר " אינה קשורה כלל להישגי ממשל השמאל". מכאן קצרה הדרך לתפיסת מציאות מטיפה ומקוטבת הרואה בצד האחר פשיזם, אפרטהייד, גזענות, פחד מן האחר, לאומנות ואי צדק חברתי, ליכוד, משמר הגבול, סחבקות ישראלית ועסקנות, ובצד שלו חלום, תרבות אחרת, ישירות, קידמה ובשורה חברתית. משהו בהבנת מבנה העומק של החברה בישראל, בתגובות למצבים פוליטיים ותרבותיים, מבקש צורה אחרת של מעורבות ומידה מסוימת של ספק.

עמי שטייניץ